

Suomi murroksessa 1991-2011: Muuttuiko eliittirakenne?

ILKKA RUOSTETSAARI

ABSTRACT:
Finland in transition 1991-2011:
Any change in the elite structure?

Theoretically present study was anchored in democratic elitism focusing on interrelationships both within various elites and between elites and the population. The purpose of present study was to analyse, in what extent recruitment to the Finnish elites and coherence within the elites have changed as a result of important social changes in 1991-2011. Methodologically the study was based on the positional approach and postal/Internet surveys were conducted among the elites in 1991, 2001 and 2011. The conclusions were based on theoretical models characterising various elite structures and their interconnections with democracy. The hypotheses were derived from important societal changes which have likely affected not only the population but also the elites since the early 1990s. The first hypothesis of that the openness of the elite structure has reduced as a result of important societal changes since the 1990s was not verified. By contrast, the second hypothesis of decreased coherence within the Finnish elites was verified.

Johdanto

Viime vuosikymmeninä eliittiteorian kehittämistä koskevan keskustelun painopiste on kohdistunut eliittien ja demokratian väliseen suhteeseen. Kun klassinen eliittiteoria korosti eliittien ja demokratian keskinäistä yhteensopimattomuutta, useiden eliittien samanaikaista esiintymistä demokratian kanssa on korostanut uudempi teoreettinen lähestymistapa, jota on kutsuttu pluralistiseksi, kilpailulliseksi demokraatioteoriaksi tai demokraattiseksi elitismiksi. Tämän teorian piirissä on muotoutunut kaksi erillistä tutkimussuuntausta. Ensimmäinen niistä kohdistuu valitsijakunnan ja valittujen poliittisten edustajien väliseen suhteeseen, jossa kansalaisten poliittinen osallistuminen on pääasiallisena mielenkiinnon kohteena. Toinen tutkimussuuntaus suuntautuu puolestaan poliittisten eliittien ja muiden eliittien keskinäissuhteeseen demokraattisten järjestelmien päätöksentekoprosesseissa, jossa polttopisteessä on päätöksentekovallan jakautuminen useiden eliittien

välillä mielenkiinnon kansalaisten vaikutusvaltaa kohtaan ollessa toissijaista. (Engelstad 2010, 61).

Nämä eliittiteorian tutkimussuuntaukset yhdistyvät käsillä olevassa tutkimuksessa, joka kohdistuu sekä eri eliittien keskinäissuhteeseen että eliittien ja kansalaisten väliseen suhteeseen. Tutkimustehtävänä on kartoittaa, missä määrin rekrytoituminen eliitteihin ja eri eliittiryhmien yhtenäisyys ovat muuttuneet Suomessa ajanjaksolla 1991–2011, jota ovat luonnehtineet suuret yhteiskunnalliset muutokset, jopa murrokset. Nämä kysymykset liittyvät yhteen siten, että eliittien samankaltaisuus sosiaalisen taustan suhteen vaikuttaa niiden yhtenäisyyteen (Mills 1956). Tutkimus pyrkii Suomen osalta vastaamaan Engelstadin (2010, 61-62) esittämään haasteen, jonka mukaan ”yhä on olemassa liian vähän keskustelua poliittisten ja muiden eliittien keskinäissuhteista demokratioissa”.

Tutkimus lähtee liikkeelle eliitteihin rekrytoitumisen ja eliittien yhtenäisyyden välisen suhteen tarkastelusta, minkä pohjalta konstruoidaan eliittira-

kennetytologia ja pohditaan erilaisten eliittirakenteiden suhdetta demokratiaan. Tätä teoreettista viitekehystä sovelletaan Suomea koskeviin pitkittäisleikkausaineistoihin vuosilta 1991, 2001 ja 2011. Tutkimuksen hypoteesit johdetaan suomalaisessa yhteiskunnassa 1990-luvun alun jälkeen tapahtuneista suurista muutoksista, joiden vaikutusten voidaan olettaa kohdistuneen, ei pelkästään kansalaisiin vaan myös eliitteihin. Tutkimustehtävän tarkennusta, metodin ja aineiston esittelyä seuraavat empiiriset analyysit, joiden tulokset vedetään yhteen johtopäätösluvussa tutkimustehtävään vastaamiseksi.

Teoreettinen viitekehys

Eliittirakennetytologia

Klassisen eliittiteoreettisen väittämän mukaan eliitin olemassaolon kriteeri ei ole vallan keskittyminen päivittäisestä päätöksenteosta vastaavan pienen ihmisryhmän käsiin, vaan se, että eliitti muodostaa kohesiivisen, yhtenäisen ja asemastaan tietoisin ryhmän. Nämä piirteet esiintyvät lähes kaikissa eliitin määritelmässä. Eliittiteoriat ja alan empiirinen tutkimus ovat tyypillisesti kuvanneet suljettua eliittiä kolmen C:n avulla: *consciousness, coherence, conspiracy* (Meisel 1958, 361). Viimeksi mainitulla termillä on kuitenkin tarkoitettu lähinnä yhteistä tahtoa jotakin toimintaa kohtaan kuin salaista vehkeilyä (Parry 1969, 31-32).

John Scottia (1991, 119) mukaillen eliittiä luonnehtivat muuttujat eksklusiivisuus, koheesio ja yksimielisyys voidaan ristiintaulukoida tytologiaksi (Kuvio 1) Typologian ensimmäinen muuttuja on eliittirakenteen avoimuus, joka voi vaihdella pienestä eli siitä, että eliitit ovat rekrytoituneet yhdestä ainoasta sosiaalisesta kerrostumasta, suureen, jolloin eliittirakennetta ei dominoi mikään yksittäinen kerrostuma, vaan eliiteissä ovat edustettuina eri sosiaaliset kerrostumat väestöosuuttaan vastaavassa suhteessa. Avoimuus viittaa myös eliittien kiertoon (*circulation*) eli vaihtuvuuteen, jonka aste on tärkeä kysymys sekä eliittien alhaalta päin tapahtuvan uusiutumisen että stabiilin ja tehokkaan päätöksenteon kannalta. (Ruostetsaari 2003, 291; 2006).

Toisessa muuttujassa, yhtenäisyyden asteessa, on yhdistetty koheesiota ja yksimielisyyttä koskevat muuttujat. Eliittien yhtenäisyys on suuri, mikäli sen jäsenet ovat tiivissä vuorovaikutuksessa keskenään ja heitä yhdistävät samanlaiset mielipiteet, asenteet

YHTENÄISYYDEN ASTE		
	suuri	pieni
AVOIMUUDEN		
ASTE	pieni	Eksklusiivinen Segmentoitunut
	suuri	Inklusiivinen Fragmentoitunut

Kuvio 1. Eliittirakennetytologia

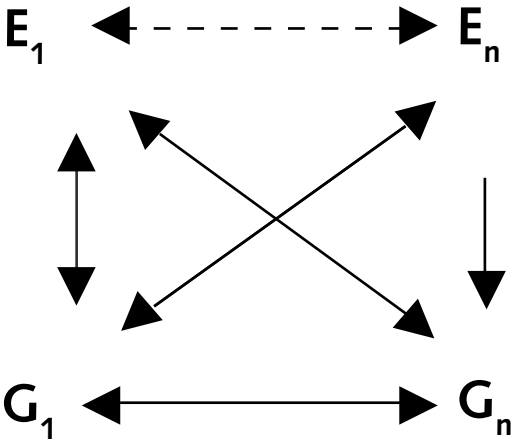
ja arvot. Eliittien yhtenäisyyttä edistää myös niiden vähäiset vertikaaliset yhteydet kansalaisiin, koska tällöin kansalaisten taholta tulevat vaatimukset ja kontrolli eivät pääse rapauttamaan eliittien yhtenäisyyttä luomalla ristiriitoja niiden välille ja peluuttamalla niitä toinen toisiaan vastaan. Pakulskin ja Körösényin (2012, 24-25) mukaan esimerkiksi poliittinen eliitti tarvitsee valtuutuksen valitsijakunnalta vaalien kautta, mutta myös merkittävässä määrin autonomiaa, eristäytyneisyyttä välittömistä kansalaisilta tulevasta paineista. Tällaisen autonomian vallitessa poliitikot voivat ottaa julkista vastuuta vapautuen sidonnaisuudesta sekä parlamenttiin että valitsijakuntaan.

Eliittirakennetta voidaan luonnehtia eksklusiiviseksi silloin, kun eliitit on rekrytoitu yhdestä sosiaalisesta kerrostumasta ja se on hyvin yhtenäinen eli sen jäsenten välinen vuorovaikutus on hyvin tiivistä ja heitä yhdistää samanlainen yhteiskuntanäkemykset. Typologian toista ääripäätä edustavasta fragmentoituneesta eliittirakenteesta on puolestaan kysymys siinä tapauksessa, että eliittien sosio-ekonominen rekrytointipohja on laaja ja yhtenäisyyden aste on vähäinen, eli niiden keskinäinen vuorovaikutus on vähäistä ja asenteellinen etäisyys on suuri. (Ruostetsaari 2003, 293; ks. myös Higley ja Moore, 1981; 2001).

Eliittirakenteiden ja demokratian välinen suhde

Eliittirakennetytologian määrittelyn jälkeen on syytä pohtia, mikä on erilaisten eliittityyppien suhde demokratiaan: ovatko ne yhteensopivia demokratian periaatteiden kanssa. Tätä suhdetta voidaan jäsentää Bangin ja Dyrbergin esityksestä (2001) muokatun kuvion 2 avulla.

Kuviossa 2 $E_1 - E_n$ tarkoittaa eliittiryhmiä ja $G_1 - G_n$ kansalaisyhteiskuntaan kuuluvia kansalaisryhmiä. Etzioni-Halevy'n (1993, 95-96) demo-elitismistä poiketen eliittien ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa oleteta edustavan oman sektorinsa kansalaisryhmiä. Poliittinen eliitti, joka on pääosin valittu vaaleilla,

Kuvio 2. Demokratian kanssa yhteensopiva fragmentoitunut eliittirakenne.

voi edustaa valitsijakuntaansa, mutta edustuksen käsite ei sovellu niihin eliittiryhmiin, joita ei valita vaaleilla (esim. yritysliitti) (Bacharach 1967).

Katkoviiva kuviossa symboloi heikkoa vuorovaikutusta ja vähäistä asenteellista konsensusta eliittiryhmien välillä, yhtenäinen viiva vastaavasti tiivistä vuorovaikutusta ja vahvaa asenteellista konsensusta. Fragmentoituneessa eliittirakenteessa eliittiryhmien keskinäinen vuorovaikutus ja asenteellinen konsensus ovat vähäistä. Eliittiryhmien välillä vallitsee yhteiskunnallisia pelisääntöjä, esimerkiksi demokraattista prosessia koskeva konsensus, mutta niiden käsitykset eroavat toisistaan monien yhteiskunnallisten tavoitteiden suhteen. Sitä vastoin keskinäiset kontaktit sekä kansalaisryhmien välillä että niiden ja eliittiryhmien välillä ovat tiiviit. Horizontaalinen vuorovaikutus eli ristikkäiset kontaktit eliittien ja kansalaisryhmien välillä (E_1-G_n tai G_1-E_n) ovat myös tiiviit. Tällaiset eliittiryhmät ovat avoimia uusien jäsenten rekrytoitumiselle kansalaisyhteiskunnasta.

Fragmentoitunutta eliittirakennetta, jossa eliitit ovat autonomisia, toistaan verraten riippumattomia esimerkiksi resurssien suhteen ja jossa kansalaisryhmät ovat kilpailullisessa suhteessa keskenään ja jäsenistöltään päällekkäisiä, voidaan pitää yhteensopivana demokratian kanssa. Myöskään Etzioni-Halevy'n (1993, 109-110) mukaan eliittien yksimielisyys ei ole demokratian edellytys. Hän katsoo, että yhteiset intressit ovat riittävä edellytys eliittien yhteistoiminnalle, kun taas normatiivinen eliittikon-

sensus on liiallinen vaatimus (Engelstad 2010, 63).

Edellä hahmotettu demokratiakäsitys poikkeaa demo-elitismistä, jonka mukaan demokratian edellytyksenä on autonomia ja vähäinen vuorovaikutus ei pelkäästi eliittien välillä (E_1-E_n), vaan myös eliittien ja kansalaisryhmien välillä (vrt. Etzioni-Halevy 1993; Bang ja Dyrberg, 2001). Toisaalta se eroaa myös Higleyn (2007) jäsenyyksestä, jonka mukaan demokratian edellytyksenä on konsensuaalinen ja yhtenäinen eliittirakenne, jolle on ominaista tiivis vuorovaikutus sekä eliittien välillä että eliittien jäsenten ja kansalaisryhmien välillä (ks. Ruostetsaari 2007a, 270).

Tässä tutkimuksessa päinvastoin lähdetään siitä, että nimenomaan tiivis vuorovaikutus eliittien ja kansalaisryhmien välillä varmistaa päätöksenteon responsiivisuuden kansalaisten intressien huomioonmisen suhteen. Eliittien olemassaolo on väistämätön tosiasia 2000-luvullakin, mutta demokratian toimivuuden kannalta se ei ole ongelma sinänsä, mikäli eliitit ovat avoimia erilaisille sosiaalisille ryhmille eli eliittien kierto vilkasta, niiden yhteenkietoutuminen on vähäistä kun taas eliittien ja kansalaisten väliset yhteydet ovat tiiviit.

Eksklusiiviseen eliittirakenteen mukaisten eliittien välinen vuorovaikutus ja yhteistoiminta on puolestaan tiivistä, ja ne ovat toisistaan riippuvaisia. Toisin sanoen eliittien autonomia on vähäistä, kun taas niiden välillä on tiivis asenteellinen konsensus. Sitä vastoin eliittien ja kansalaisryhmien väliset yhteydet ovat löyhät, ja asenteellisesti ne ovat etäällä toisistaan. Eliitit ovat myös suljettuja kansalaisyhteiskunnasta tapahtuvalta rekrytoitumiselta eli vertikaaliselta sosiaaliselta liikkuvuudelta. Kansalaisryhmät ovat atomistisia: niillä on vähän keskinäisiä yhteyksiä ja päällekkäisiä jäseniä samoin kuin niiden välillä ei ole yhteiskunnallisia tavoitteita koskevaa konsensusta. Ristikkäiset kontaktit eliittien ja kansalaisryhmien välillä (E_1-G_n tai G_1-E_n) ovat myös vähäiset. Eksklusiivinen eliittirakenne on heikosti yhteensopiva demokratian periaatteiden kanssa: itse asiassa se kuvaa valtaeliitin ja atomisoituneen massan välistä suhdetta.

Kuviossa 2 hahmoteltua responsiivista eliittirakennetta voidaan pitää demokratian ideaalimallina, jossa korostuu kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuus ja kansalaisten osallistuminen. Tässä tutkimuksessa eliittirakennemalleja sovelletaan eliitteihin rekrytoitumisen ja eliittien välisen suhteen tarkasteluun.

Yhteiskunnalliset muutokset Suomessa 1990-luvun alun jälkeen

1990-luvulla Suomi vajosi maan historian syvimpään taloudelliseen taantumaan, joka vaikutuksiltaan ylitti jopa 1930-luvun laman. Bruttokansantuote (BKT) supistui pahimpina lamavuosina 1991–1993 yli 10 prosenttia, valuutan arvo supistui lähes 40 prosenttia, työttömyys nousi 20 prosenttiin ja 130 000 työpaikkaa, lähes neljäsosa kaikista työpaikoista, menetetttiin. Suomi ajautui pankkikriisiin ja monet vaka-varaisinakin pidetyt yritykset menivät konkurssiin. Laman hoitoa leimasi valtiontalouteen kohdistunut tiukka säästölinja, jonka vaikutukset näkyivät erityisesti heikompiosaisiin kohdistuvien hyvinvointipalveluiden leikkauksina. Hyvinvointivaltio alkoi rapautua. (ks. Kiander 2001.)

“Suuren laman” ohella suomalaisen yhteiskunnan megatrendejä 1990-luvulla olivat Neuvostoliiton hajoaminen ja sitä seurannut bilateraalisien kaupan päättyminen Suomen ja Neuvostoliiton välillä, mikä osaltaan vaikutti laman syntymiseen. Vuonna 1995 toteutuneen EU-jäsenyyden jälkeen Suomi otti euron käyttöön vuonna 2002 huolimatta siitä, että suomalaisten enemmistö ei koskaan kannattanut euroalueeseen liittymistä (Karttunen 2009). Rahamarkkinat vapautettiin hallitsemattomasti, ja uusliberalistisen talousopin mukaisia käytäntöjä, kuten sääntelyn purkaminen, kilpailuttaminen ja yksityistäminen omaksuttiin julkiselle sektorille.

Vaikka suomalainen yhteiskunta ei toipunut “suuresta lamasta” vuosikymmenessäkään, talouden romahdusta seuraisi nopea talouskasvu (“seitsemän lihavaa vuotta”), joka perustui kansainvälisten suhdanteiden paranemisen ohella pitkälti julkisen vallan tutkimukseen ja tuotekehitykseen tekemiin investointeihin ja elektroniikkateollisuuden, varsinkin Nokian, synnyttämään buumiin. (Kiander 2001, 62–65), Nopean talouskasvun käänköpuolena oli kuitenkin sosiaalisten jakojen syveneminen kansalaisten keskuudessa. Vaikka tuloterot ovat Suomessa edelleen pienet kansainvälisessä vertailussa, 1990-luvulta lähtien ne ovat kasvaneet enemmän kuin muissa OECD-maissa (HS 2.11.2010; 4.12.2011; 31.12.2011). Suomalainen epätasa-arvoisuus, kuten matala koulutus, köyhyys ja terveyserot myös periytyy perheissä. Kuolleisuuden ja elinajanodotteen suhteen sosio-ekonomisten ryhmien väliset erot ovat Suomessa poikkeuksellisen suuret moniin Euroopan maihin verrattuna. (Tarkiainen ym. 2011, 3657a.)

Eliittien ja kansan välisen kuilun on tutkimuksissa havaittu leventyneen. Kun individualistiset arvot ovat säilyneet tai jopa vahvistuneet eliittien keskuudessa 1990-luvulta lähtien, tavalliset kansalaiset ovat kaivanneet kilpailudiskurssin asemasta enemmän turvallisuutta ja kollektiivisuutta. (Heiskala 2006a, 39.) Kilpailukyky-yhteiskunnan (tai kilpailuvaltion) syntyminen ja toteutetut yhteiskunnalliset muutokset tekivät yritysjohtajista rikkaita ja toteuttivat johtavien teknokraattien unelmat, mutta köyhillä kunnilla ja pitkäaikaistyöttömillä ei ollut aihetta tyytyväisyyteen (Heiskala 2006b, 212).

Suomen talouskasvu pysähtyi kansainväliseen finanssikriisiin, joka kulminoitui amerikkalaisen sijoituspankin Lehman Brothers’n konkurssiin vuonna 2008. Suomen kansantalouden vahva riippuvuus viennistä johti siihen, että BKT supistui 8 prosenttia vuodesta 2008 vuoteen 2009 tultaessa. Vaikka uusi taantuma oli syvyydeltään vain puolet 1990-luvun ”suuresta lamasta”, BKT supistui Suomessa enemmän kuin muissa euromaissa ja niin sanotuissa vanhoissa EU:n jäsenmaissa. (Pohjola 2010).

Koska monet 1990-luvun alun jälkeen tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset, varsinkin hyvinvointipalveluiden leikkaukset ovat kohdistuneet syvästi sosiaaliselta asemaltaan heikompiosaisiin ihmisiin, ensimmäiseksi tässä tutkimuksessa testattavaksi hypoteesiksi asetetaan oletus, jonka mukaan näiden ryhmien rekrytoituminen eliitteihin on vähentynyt 1990-luvun alun jälkeen. Toisin sanoen eliittirakenteen avoimuuden oletetaan vähentyneen.

Paljon mediajulkisuutta saaneet skandaalit ovat 1970-luvun jälkeen kohdistuneet kasvavassa määrin eliittitasolle, varsinkin politiikan, hallinnon ja elinkeinoelämän eliitteihin. Kun eliitteihin kohdistuvien skandaalien lukumäärä oli 1970-luvulla neljä, 1980-luvulla niitä oli 10, 1990-luvulla 21, 2000-luvulla niiden määrä nousi jo 37:ään. Skandaalit johtivat myös kasvavassa määrin niiden kohteeksi joutuneiden henkilöiden eroamiseen tehtävistään. (Kantola ja Vesa 2011, 43; Ks. myös Uimonen 2009.) Erityisesti poliittista eliittiä on ravistellut vuodesta 2008 lähtien vaalirahoitusskandaali, jota on pidetty Suomen vakavimpana poliittisena skandaalina julkisuuden määrällä mitattuna (Kantola 2011a, 165). Se heikensi useimpien poliittisten puolueiden legitimitettiin kansalaisten silmissä ja vaikutti vuoden 2011 eduskuntavaalien tulokseen (Borg 2012).

Populistipuolueena Perussuomalaiset (Ks. Wiberg 2011) onnistui mobilisoimaan kritiikkiä poliittista

eliittii kohtaan, jonka syynä olivat vaalirahoituskandaalin ohella kansainvälinen finanssikriisi sekä euroalueen velkakriisin liittyvät Kreikan ja Portugalin tukipaketit. Nämä teemat alkoivat dominoida kotimaan uutisia jo kolme kuukautta ennen huhtikuun 2011 eduskuntavaaleja (Railo 2011, 68). Vaaleissa perussuomalaisen kannatus kasvoi 4,1 prosentista 19,1 prosenttiin puolueen paikkamäärän lisääntyesä viidestä 39:ään. Ruotsalaista kansanpuoluetta lukuun ottamatta kaikki eduskuntapuolueet menettivät paikkojaan. Vaalituloksen seurauksena Suomi muuttui EU:n ”mallioppilaasta” ”valvojaoppilaaksi”, eräiden ulkomaisten arvioiden mukaan jopa ”häiriköksi” sen vaatiessa ainoana maana vakuudet lainaosuuksilleen Kreikan ja Espanjan tukipaketeissa.

Useimmat suomalaiset eliittitason skandaalit ovat liittyneet poliittisen eliitin ja elinkeinoelämän eliitin välisiin suhteisiin. Nykyisin eliittejä kohdellaan julkisuudessa kovakätisemmin kuin 1970-luvulla, jolloin politiikan ja talouden päätöksentekijöiden asema suhteessa julkisuuteen ja mediaan oli vahvempi. Myös eliittejä kohtaan asetetut moraaliset vaatimukset ovat kiristyneet. Enää skandaalin kohteeksi joutunut eliitin jäsen ei voi luottaa siihen, että ”hyvät veljet” pelastavat hänet (Ruostetsaari 2003), mikä on vähentänyt eliittien keskinäistä luottamusta. Skandaalit voivatkin tasoittaa uusille tulokkaille tietä eliittiin varsinkin silloin, kun ne pudottavat vakiintuneita vallankäyttäjiä. (Kantola ym. 2011, 88.) Paljastuneiden skandaalien onkin arvioitu heikentäneen eliittien asemaa ja vahvistaneen demokratiaa (Kantola 2011b, 31; Kantola ja Vesa 2011, 51).

Skandaalien ohella eliittien välistä vuorovaikutusta on rapauttanut valtion yrityksii kohtaan harjoittaman sääntelyn väheneminen, päättäjien sidonnaisuuksista käyty keskustelu ja niitä koskevan valvonnan lisääntyminen (ministereitä ja johtavia virkamiehiä koskeva ilmoitusvelvollisuuden käyttöönotto, vaalirahoitusta koskevan ilmoitusvelvollisuuden kiristyminen). Käsillä olevan tutkimuksen toiseksi hypoteesiksi voidaankin nostaa oletus, että suomalaisen eliittirakenteen yhtenäisyys on heikentynyt 1990-luvun alun jälkeen.

Tutkimustehtävä, metodi ja aineisto

Käsillä olevan tutkimuksen tutkimustehtävänä on kartoittaa eliitteihin rekrytoitumisessa ja eliittirakenteen yhtenäisyydessä tapahtuneita muutoksia

vuosina 1991–2011, joita ovat leimanneet suuret yhteiskunnalliset muutokset. Eliittirakenteen avoimuudessa tapahtuneiden muutosten indikaattoreina käytetään eliitteihin kuuluvien sukupuolta, syntymäaluetta, koulutusta, uraa edistäneitä tekijöitä, sosiaalista kerrostumaa sekä heidän vanhempiansa koulutustasoa. Eliittirakenteen yhtenäisyyden muutoksen analyysi jakautuu kahteen osaan. Ensinnäkin eliittirakenteen koheesiota kartoitetaan eliittien keskinäisten vuorovaikutussuhteiden avulla. Vuoden 2011 osalta tarkastellaan myös eri eliittiryhmien yhteiskunnan eri sektoreiden päättäjien kanssa kokemaa yhteisiä intressejä. Toiseksi eliittien yksimielisyyttä analysoidaan niiden yhteiskunnallisen vaikutusvallan jakautumista koskevien käsitysten avulla.

Metodisesti tutkimus perustuu institutionaalisten asemien lähestymistapaan (*positional approach*) (ks. Hoffman-Lange 1987, 31), jota on käytetty myös pohjoismaisissa eliittitutkimuksissa. Lähtökohtana on vuoden 1991 eliittirakenne, joka on konstruoitu analysoimalla valtarakenteita ja instituutioiden rooleja yhteiskuntapolitiikan eri sektoreilla aiempien tutkimusten ja erilaisten rekisteritietojen avulla (Ruostetsaari 1992; 1993). Eliitteihin kuuluviksi on luokiteltu henkilöt, jotka strategisesti keskeisten asemiansa (käytännössä ylimpien johtotehtävien) ansiosta vaikutusvaltaisissa organisaatioissa kykenevät säännöllisesti vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen yhteiskuntapolitiikan eri sektoreilla (Ruostetsaari 2003, 49–50). Samalla tavalla on konstruoitu vuosien 2001 (Ruostetsaari 2006) ja 2011 eliittirakenteet analysoimalla muutoksia valta- ja organisaatorakenteissa ja yleisemminkin suomalaisessa yhteiskunnassa. (Taulukko 1).

Eliittirakenteiden muutosten analysoimiseksi eliitteihin kuuluviksi luokitelluille henkilöille lähetettiin postikyselynä lähes identtinen kyselylomake jokaisena tutkimusvuotena. Ensimmäinen kyselytutkimus toteutettiin marras-joulukuussa 1991 (vastausprosentti 66,9), toinen syys-lokakuussa 2001 (53,5 %) ja kolmas (myös Internet-kyselynä) syys-lokakuussa 2011 (34,3 %). Eri eliittiryhmien vastausprosentit olivat seuraavat: poliittinen eliitti 60 (v. 1991), 52 (v. 2001) ja 25 (v. 2011), hallintoeliitti 62, 62 ja 47, elinkeinoelämän eliitti 55, 46 ja 21, järjestöeliitti 70, 55 ja 35, joukkotiedotuseliitti 67, 44 ja 31, tiede-eliitti 64, 61 ja 34 sekä kulttuurieliitti 63, 53 ja 35 prosenttia. Kaikki kyselyt on toteutettu Suomen Akatemian

Taulukko 1. Suomalainen eliittirakenne vuosina 1991, 2001 ja 2011.

Eliiitit ja alaелиiitit	Eliittiasemien lukumäärä		
	1991	2001	2011
hallitus	18	20	22
eduskunta	46	59	59
puolueorganisaatiot	61	59	60
poliittiset valtiosihteerit	1	1	13
kuntien luottamushenkilöjohto	18	18	20
maakuntien luottamushenkilöjohto	*	20	19
europarlamentaarikot ja komissaari	*	17	14
POLITIIKKA YHTEENSÄ	144	194	207
ministeriöt	78	90	79
valtion virastot	37	30	39
oikeuslaitos	18	23	27
puolustusvoimat	20	16	22
kirkko	20	22	24
valtion aluehallinto	22	21	21
kunnallishallinto	18	18	20
maakuntien hallinto	*	19	19
EU-virkamiehet	*	29	39
HALLINTO YHTEENSÄ	213	268	290
valtionyhtiöt ja -liikelaitokset	46	48	51
osuustoiminnalliset yritykset	40	33	25
yksityiset yritykset	98	137	158
omaisuus	15	15	16
ELINKEINOELÄMÄ YHTEENSÄ	199	233	250
palkansaajajärjestöt	54	69	64
elinkeinoelämän järjestöt	50	69	78
muut kansalaisjärjestöt	54	71	79
kunta- ja aluehallinnon järjestöt	46	*	*
JÄRJESTÖT YHTEENSÄ	204	209	221
päivälehdistö	41	45	42
muu lehdistö	29	29	30
sähköinen viestintä	50	61	79
JOUKKOTIEDOTUS YHTEENSÄ	120	135	151
yliopistot	22	21	31
valtion tutkimuslaitokset	19	18	28
yksityiset tutkimuslaitokset	16	14	15
säätiöt	14	14	16
yhdistykset	15	9	16
Suomen Akatemia	41	53	51
TIEDE YHTEENSÄ	127	129	157
taidehallinto	13	16	16
taidelajit	63	63	63
vaikuttajapersoonat	27	27	26
taitelijaprofessorit ja -akateemikot	11	11	28
KULTTUURI YHTEENSÄ	114	117	133
ELIITIT YHTEENSÄ	1121	1285	1409

*instituutiota ei luokiteltu eliittin kuuluvaksi

rahoituksella. Vastaprosenttien aleneminen, joka on tapahtunut verraten samanlaisena eri eliittiryhmissä, heijastaa yleistä kyselytutkimuksissa havaittavaa trendiä. Koska vastaajille taattiin anonymiteetti, eliittiryhmäkohtaista tarkempaa katoanalyysiä ei ole mahdollista tehdä. On syytä korostaa, että tämän tutkimuksen eliittikyselyt eivät perustu koko väestölle suunnattujen kyselyiden tavoin satunnaisotantaan, vaan kysymyksessä on kokonaistutkimus, jolloin kato ei nouse samalla tavalla ongelmaksi: kaikki kyselyihin vastanneet toimivat vaikutusvaltaisissa asemissa eli kuuluvat eliittiin. Henkilöiden vaihtuvuutta eli eliittikiertoa ei tarkastella tässä tutkimuksessa (Ks. Ruostetsaari 2012).

Eliitteihin rekrytoituminen

Naisten osuus eliittiasemista (osuudet eivät perustu kyselyyn, vaan taulukkoon 1.) kasvoi vuoden 1991 12 prosentista 19 prosenttiin vuonna 2001 ja 26 prosenttiin vuonna 2011. Eliittiryhmien väliset erot ovat kuitenkin suuret. Vuonna 2011 naisten osuus eliittiasemista on suurin poliittisessa eliitissä, 43 prosenttia (35 % v. 1991; 37 % v. 2001), jonka jälkeen tulevat joukkotiedotuseliitti 33 prosenttia (11; 27 %), kulttuurieliitti 26 prosenttia (12; 19 %), järjestöeliitti 25 prosenttia (12; 15 %), tiede-eliitti 23 prosenttia (8; 16 %), hallintoeliitti 22 prosenttia (5; 14 %) ja elinkeinoelämän eliitti 6 prosenttia (3; 4 %). 1990-luvun alun jälkeen naisten edustus on vahvistunut siten eniten joukkotiedotus- ja hallintoeliiteissä ja vähiten poliittisessa eliitissä. Huomionarvoista on, että naisten osuus elinkeinoelämän eliitistä eli suuryritysten toimitusjohtajista sekä hallitusten ja hallintoneuvostojen puheenjohtajista ei ole kasvanut käytännöllisesti katsoen lainkaan kahdessa vuosikymmenessä. Sitä vastoin naisten asema on vahvistunut yritysten alemmissa johtotehtävissä: Keskukskauppakamarin selvityksen (2011) mukaan naisten osuus pörssiyrityksien hallituspaikoista kasvoi vuoden 2003 seitsemästä prosentista 18 prosenttiin vuonna 2011.

Eliitteihin kuuluvista neljä viidesosaa asuu Etelä-Suomessa, mikä selittyy sillä, että useimmat eliittirakenteeseen kuuluvat organisaatiot sijaitsevat tällä alueella, varsinkin pääkaupungissa. Etelä-Suomessa asuvien osuus eliittiasemista on kuitenkin hieman supistunut 1990-luvun alusta lähtien (83 % v. 1991, 82 % v. 2001, 81 % v. 2011). Sen sijaan Keski-Suo-

messä asuvien osuus on hieman kasvanut (9, 10, 12 %), kun taas Pohjois-Suomessa asuvien osuus on hieman supistunut (7; 6; 5 %). Myös ulkomailla asuvien osuus on lievässä kasvussa (0; 1; 3 %).

Niin ikään yli kolme viidesosaa eliittien jäsenistä on asunut nuoruudessaan (10-18 vuoden iässä) Etelä-Suomessa. Eliittien alueellinen liikkuvuus on kuitenkin lisääntynyt 1990-luvun alun jälkeen. Nuoruudessaan Etelä-Suomessa asuneiden osuus oli 65 prosenttia vuonna 1991, 67 prosenttia vuonna 2001 ja enää 60 prosenttia vuonna 2011. Samanaikaisesti eliitteihin Keski-Suomesta (21; 18; 24 %) ja Pohjois-Suomesta (14; 15; 16 %) rekrytoituneiden osuus on hieman kasvanut.

Bourdieu (1996, 287) mukaan kolme pääoman muotoa, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen, avaavat pääsyn valta-asemiin, määrittelevät sosiaalisen tilan rakenteen, elämän mahdollisuudet sekä yksilöiden ja ryhmien kehityskaaret. Kulttuurisen pääoman institutionalisoitu muoto perustuu koulutusjärjestelmän antamiin todistuksiin. Tämä pääoman muoto on suoraan vaihdettavissa taloudelliseksi pääomaksi työmarkkinoiden kautta.

Koulutus on kansainvälisissä tutkimuksissa nähty tärkeimpänä yksittäisenä sosiaalisen uusintamisen ja liikkuvuuden väylänä. Lapset, joiden vanhemmilla on korkeampi luokka-asema ja korkeampi koulutus, koulutautuvat yleensä muita pidemmälle, ja korkeammin koulutetuilla on puolestaan selvästi suurempi todennäköisyys päätyä korkeisiin luokka-asemiin. (Härkönen 2010, 59.) Vanhempien korkea koulutus usein luo perheeseen koulutusta edistävän ilmapiirin, joka läpäisee myös lapset (Garcia de León ym. 2000, 38). Eliittien jäsenten kulttuurista pääomaa tässä yhteydessä mitataan heidän arvioidensa pohjalta, jotka koskevat kodin vaikutusta uran valintaan ja uralla etenemiseen sekä vanhempien ja oman koulutustason perusteella.

Kyselyyn vastanneista eliittien jäsenistä 42 prosenttia myönsi strukturoidussa kysymyksessä vuonna 1991, että heidän nuoruuden kotinsa oli vaikuttanut hyvin tai melko paljon heidän uravalintaansa. Osuus jopa hieman kasvoi vuoteen 2001 tultaessa (44 %), mutta supistui vähän sen jälkeen (43 % v. 2011). Kodin vaikutus oli suurin v. 1991 elinkeinoelämän eliitissä (50 %), vuonna 2001 tiede-eliitissä (55 %) ja vuonna 2011 kulttuurieliitissä (52 %).

Lapsuuden ja nuoruuden kodin vaikutusta uralla nykyiseen asemaan etenemisessä mitataan avoimella kysymyksellä. Tärkeimmäksi urakehitystä edistä-

väksi tekijäksi nousee kodin positiivinen asenne koulutusta kohtaan, jonka merkityksen koetaan jopa vahvistuneen. Tämän tekijän mainitsi eliitteihin kuuluvista vuonna 1991 14 prosenttia, vuonna 2001 19 prosenttia ja vuonna 2011 26 prosenttia. Viimeisimpänä mittausvuonna positiivisen koulutusasenteen merkitystä korostivat eniten tiede- ja järjestöeliitit (51; 38 %) ja vähiten kulttuurin ja elinkeinoelämän eliitit (11; 17 %). Positiivisen koulutusasenteen tärkeyden korostaminen lisääntyi kaikissa eliittiryhmissä lukuun ottamatta elinkeinoelämän eliittiä, jossa se on säilynyt samana vuodesta 2001 lähtien ja kulttuurieliittiä, jossa se on vähentynyt vuodesta 2001. Positiivisesta koulutusasenteesta poiketen uran ja suhteiden perimisen vaikutus uralla etenemiseen koetaan eliiteissä marginaaliseksi, jopa heikkeneväksi (12; 9; 6 %).

Eliitteihin kuuluvien vanhempien peruskoulutuksen taso on ollut hyvin vakaa 1990-luvun alusta lähtien. Eliittien jäsenten isistä kolmasosa on suorittanut ylioppilastutkinnon (31, 31 ja 33 %). Eliittiryhmien väliset erot ovat kuitenkin huomattavat ja yllättävätkin. Vuonna 2011 ylioppilastutkinnon suorittaneiden isien osuus oli suurin tiede-eliitissä (47 %), jonka jälkeen tulivat joukkotiedotuksen (38 %), kulttuurin (37 %), politiikan (37 %), järjestöjen (32 %), elinkeinoelämän (28 %) ja hallinnon (25 %) eliitit. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden isien osuus kasvoi 1990-luvun alusta kaikissa eliiteissä hallinnon, elinkeinoelämän ja kulttuurin eliittejä lukuun ottamatta, joissa se supistui. Äideissä ylioppilastutkinnon suorittaneita oli isiä vähemmän, mutta kasvava osa (22; 26; 29 %)

Niin ikään ammatillisen koulutuksen osalta eliitteihin kuuluvien isien koulutustaso on säilynyt stabiilina: 1990-luvun alusta lähtien isistä 30 prosentilla on ollut yliopistotasoinen koulutus. Vuonna 2011 yliopistotutkinnon suorittaneiden isien osuus oli selvästi suurin tiede-eliitissä (45 %), jonka jälkeen tulivat kulttuurin (34 %), järjestöjen (31 %), joukkotiedotuksen (31 %), hallinnon (24 %) ja elinkeinoelämän (23 %) eliitit. Osuus on kasvanut politiikan, järjestöjen ja tieteen eliiteissä, mutta supistunut muissa eliiteissä. Myös yliopistotutkinnon suorittaneiden osuus on kasvanut eliitteihin kuuluvien äideillä isiä enemmän (12; 16; 21 %).

Sekä perus- että ammatillinen koulutus huomioon ottaen eliittiryhmistä korkein koulutustaso on ollut 1990-luvun alusta lähtien tieteelliseen eliittiin kuuluvien isillä, mikä kertoo kulttuurisen pääoman pe-

riytyvyydestä. Toisaalta isien koulutustaso nousi useimmissa eliiteissä, mutta aleni hallinnon, elinkeinoelämän ja kulttuurin eliiteissä, joiden voisi olettaa edustavan korkeinta kulttuurista pääomaa. Merkittävin muutos on tapahtunut poliittisessa eliitissä: kun isien koulutustaso oli matalin vuosina 1991 ja 2001 poliittisessa eliitissä, tämän jälkeen se kasvoi eniten juuri tässä eliittiryhmissä, jopa ohittaen muiden eliittiryhmien tason. Sama trendi on koskenut myös eliitteihin kuuluvien äitejä. Kokonaisuudessaan kulttuurinen - tai koulutuksellinen - pääoma vanhempien koulutustason merkityksessä on tasoittunut eliittien keskuudessa 1990-luvun alusta lähtien.

Suomalaisten eliittien jäsenet itse ovat paljon korkeammin koulutettuja kuin koko väestö. Kun eliittien jäsenistä vuonna 1991 87 prosenttia oli suorittanut ylioppilastutkinnon, osuus nousi vuonna 2001 90 prosenttiin ja vuonna 2011 92 prosenttiin. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus oli matalin vuonna 1991 järjestöeliitissä (78 %), mutta sen jälkeen osuus on ollut matalin poliittisessa eliitissä vuosina 2001 (77 %) ja 2011 (81 %). Eliittien jäsenten keski-ikä ollessa 51 vuotta 1991, 54 vuotta 2001 ja 55 vuotta 2011 samanikäisistä suomalaisista (50-54 -vuotiaista) peruskoulutus (keski- tai peruskoulu) oli 39 prosentilla vuonna 1999 ja 28 prosentilla vuonna 2009 (SVT 2001, 482; 2001, 381). Pelkän kansa- tai kansalaiskoulun eliittien jäsenistä oli suorittanut 6 prosenttia vuonna 1991 ja 2 prosenttia vuosina 2001 ja 2011.

Yliopistotutkinnon suorittaneiden eliitin jäsenten osuus kasvoi 82 prosentista vuonna 1991 87 prosenttiin vuonna 2001 ja 88 prosenttiin vuonna 2011. 1990-luvun alussa osuus oli matalin joukkotiedotuseliitissä (68 %), vuosikymmentä myöhemmin poliittisessa eliitissä (68 %) ja vuonna 2011 elinkeinoelämän eliitissä (78 %). Jopa neljäsosalla eliittien jäsenistä on 1990-luvun alusta lähtien ollut tutkijan koulutus (liseniaatti tai tohtori). Opistotasoinen tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus eliiteistä jäi pieneksi (8; 7; 7 %). Koko väestöstä 50-54 -vuotiaiden yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus oli 26 prosenttia vuonna 1999 ja 30 prosenttia vuonna 2009 (SVT 2001, 482; 2011: 381).

Ylimmän sosiaalisen kerrostuman osuus on suomalaisissa eliiteissä perinteisesti ollut vastaavaa väestöosuutta suurempi (Ruostetsaari 2003). Johtavassa asemassa toisen palveluksessa olevien isien jälkeläisten osuus eliiteissä on kasvanut 2000-luvun

alusta lähtien, kun taas keskiluokan eli ylempien ja alempien toimihenkilöiden, yrittäjien ja yksityisten ammatinharjoittajien jälkeläisten osuus on supistunut 1990-luvun alun jälkeen. Mutta jos johtavassa asemassa olleet, yrittäjät ja yksityiset ammatinharjoittajat luetaan ylimpään kerrostumaan kuuluviksi, tästä kerrostumasta rekrytoituneiden osuus on säilynyt hyvin vakaana 1990-luvun alusta lähtien. Huomionarvoisinta kuitenkin on, että alempien sosiaalisten kerrostumien osuudet eliiteissä ovat kasvaneet: työntekijöiden jälkeläisten osuus on kasvanut 1990-luvun alusta lähtien, kun taas maanviljelijöiden lasten osuus oli sama vuosina 1991 ja 2011, mutta hieman näitä korkeampi vuonna 2001. Mikäli työntekijöiden ja maanviljelijöiden lasten osuudet laskeaan yhteen (32, 34 ja 36 %), suomalaisen eliittirakenteen voidaan sanoa avautuneen alempien yhteiskunnallisten kerrostumien suuntaan 1990-luvun alun jälkeen. Eliittirakenteen avautumista koskevaa tulkintaa korostaa edelleen se, että juuri työntekijöiden ja maanviljelijöiden väestöosuus on samanaikaisesti supistunut elinkeinorakenteen muutoksen seurauksena. (Taulukko 2).

Taulukko 2. Eliitteihin kuuluvien sosiaalinen tausta 1991-2011 (%).

	1991	2001	2011
johtava asema	18	18	20
ylempi toimihenkilö	20	21	18
alempi toimihenkilö	17	14	14
työntekijä	14	15	18
yrittäjä, yksityinen ammatinharjoittaja	13	12	11
maanviljelijä	18	19	18
muu	-	-	2
yhteensä	100	100	100
N	678	590	423

Sosiaalisen kerrostuneisuuden suhteen eliittien välillä on kuitenkin mielenkiintoisia ja jopa yllättäviä eroja. Alimpien kerrostumien osuus oli suurin poliittisessa eliitissä 2000-luvun alkuun saakka (42; 41 %) (lukuun ottamatta järjestöeliittiä 1991), kun taas vuonna 2011 se oli suurin elinkeinoelämän eliitissä. Viimeksi mainitun eliittiryhmän merkittävä avautuminen alemmille kerrostumille (26; 35; 45 %) on johtunut käytännössä maanviljelijöiden lasten osuuden kasvusta 19 prosentista 34 prosenttiin, kun taas työntekijöiden jälkeläisten edustus on jäänyt marginaaliseksi (7; 12; 11 %). Nämä muutokset viittaavat

sihen, että politiikan merkitys sosiaalisen nousun kanavana olisi vähentynyt ja sosiaalinen liikkuvuus eliittitasolla olisi irtautumassa sosiaalisesta kerrostumataustasta. Toisaalta samanaikaisesti avautumisen kanssa myös elitismi elinkeinoelämän eliittiin rekrytoitumisessa on vahvistunut: johtavassa asemassa toimineiden isien jälkeläisten osuus on kasvanut, kun taas ylempien ja alempien toimihenkilöiden lasten osuus on merkittävästi supistunut.

Elinkeinoelämän eliitin jälkeen alempien sosiaalisten kerrostumien osuus vuonna 2011 oli suurin järjestöjen (39 %), politiikan (37 %), hallinnon (36 %), tieteen (32 %), joukkotiedotuksen (27 %) ja kulttuurin (25 %) eliiteissä. Alempien kerrostumien osuus on ollut jo 1990-luvun alusta lähtien matalin kulttuurieliitissä, mikä on johtunut maanviljelijöiden jälkeläisten marginaalisesta edustuksesta.

Huolimatta siitä, että merkittävä osa eliiteistä on rekrytoitunut ylimmästä sosiaalisesta kerrostumasta, vaikutusvaltaisten asemien periminen, luottamustehtävillä mitattuna, näyttäisi olevan marginaalinen ilmiö Suomessa. 1990-luvun alusta lähtien eliittien jäsenten isistä tai äideistä yksikään ei ollut toiminut valtioneuvoston jäsenenä, ja vain 1-2 prosentilla isä tai äiti oli ollut eduskunnan jäsen. Kahdella prosentilla vuoden 2011 eliitin jäsenten isistä oli luottamustehtävä valtakunnallisessa puolueorganisaatiossa (3 % 1991 ja 2001), 17 prosentilla kunnassa tai kuntaliitossa (23; 23 %) ja 16 prosentilla elinkeinoelämässä (15; 13 %). Sitä vastoin kunnallisten luottamustehtävien periminen on verraten yleistä Suomessa (ks. Ruostetsaari ja Holttinen 2004).

Eliitin yhtenäisyys

Eliittien kierto näytteli merkittävää roolia Vilfredo Paretin eliittiteorian (ks. Parry 1969) ohella myös C. Wright Millsin ajattelussa. Millsin (1956, 10-11, 19, 287-288) mukaan eliittien yhtenäisyyttä määrittää paljolti institutionaalisten hierarkioiden välisten yhteyksien tiiviys. Mikäli instituutioiden välillä on paljon keskinäisiä yhteyksiä ja yhteisiä intressejä, niiden eliiteillä on taipumus muovautua yhtenäiseksi ryhmäksi. Keskinäiset yhteydet eliittien välillä johtavat niiden jäsenten keskuudessa jaettuun elämäntyyliin ja yhtenäisyyden tunteeseen. Tietoisuus kuulumisesta eliittiin on yhteydessä valtaeliitin yhtenäisyyteen. Myös G. William Domhoff (1990) korostaa yhtenäisyyden merkitystä, jota luovat jaettu

arvojärjestelmä sekä sosiaaliset ja institutionaaliset suhteet, jotka ylläpitävät järjestelmää. Seuraavassa tarkastellaan suomalaisten eliittien välisiä vuorovaikutusverkostoja, asenteellista läheisyyttä ja yhteisiä intressejä, jotka vaikuttavat eliittien yhtenäisyyden asteeseen.

Vallan verkostot

Kommunikaatio- ja vuorovaikutusverkostoja voidaan pitää sosiaaliseen vertailuun perustuvina eliittien välisen asenteellisen koheesion ylläpitämisen ja vahvistamisen mekanismeina (Knoke 1990, 11). Eri eliittiryhmien välisten vuorovaikutusverkostojen rakenteen konstruomiseksi eliitteihin kuuluviksi luokitelluille henkilöille esitettiin vuosien 1991, 2001 ja 2011 kyselylomakkeissa strukturoitu kysymys, jossa luettiin instituutioita ja organisaatioita, joihin vastaajilla mahdollisesti on kontakteja liittyen työhön, luottamustehtäviin, harrastuksiin ym.

Eri toimijoiden asemaa ja sen muutosta eri eliittiryhmien vuorovaikutusverkostoissa tarkastellaan seuraavassa vuorovaikutuksen tiheyttä mittaavan indeksin avulla, joka perustuu vastaajien vuorovaikutuksen useutta koskevaa kysymykseen. Vastausvaihtoehdot olivat ”vähintään kerran, pari kuukaudessa”, ”muutaman kerran vuodessa” ja ”harvemmin tai lainkaan”. Indeksi on vuorovaikutuksen tiheyttä kuvaava summamuuttuja, joka ottaa huomioon sekä vuorovaikutuksen useuden että sen voimakkuuden eli intensiteetin. Mitä suurempi indeksiluku on, sitä tiiviimpää eliitteihin kuuluvien henkilöiden vuorovaikutus instituution tai organisaation kanssa on.¹

Keskeisin instituutio 1990-luvun alun eliittien vuorovaikutusverkostossa oli joukkotiedotus, sen saadessa tiheyttä kuvaavan indeksiarvon 75. Vuoteen 2011 tultaessa joukkotiedotus säilytti keskeisimmän asemansa verkostossa, joskin sen tiheysindeksi heikkeni (68 v. 2001; 67 v. 2011) eli se putosi toiselle, alemmalle verkon kehälle. 1990-luvun alussa kolmannelle verkoston kehälle (indeksiarvo 50-59) sijoittui kolme instituutiota, pankit (51), hallitus (50) ja yksityiset yritykset (50). Näistä hallituksen keskeisyys eli tiheys heikkeni (48) vuoteen 2001 tultaessa eli se putosi neljännelle verkostokehälle, mutta palasi kolmannelle kehälle (53) vuonna 2011. Varsinkin pankkien keskeisyys on vähentynyt: kun se vuonna 1991 kuului kolmannelle verkostokehälle (51), vuoteen 2001 tultaessa se putosi neljännelle kehälle (49)

ja edelleen viidennelle kehälle vuonna 2011 (30). Yksityiset yritykset säilyttivät asemansa vuoteen 2001 saakka (50, 51), jonka jälkeen niiden keskeisyys heikkeni selvästi vuoteen 2011 tultaessa (41). 1990-luvun alussa neljännelle kehälle kuului kaksi instituutiota, valtion virastot (42) ja yliopistot/ammattikorkeakoulut (48). Sittemmin näistä ensiksi mainittu putosi yhtä kehää alemmaksi (39 v. 2001, 33 v. 2011), kun taas viimeksi mainitun instituution keskeisyys kasvoi (52 v. 2001, 50 v. 2011).

Useimpien instituutioiden keskeisyys eliittiverkostossa on kuitenkin heikentynyt 1990-luvun alusta lähtien. Hallituksen ohella poikkeuksia tästä trendistä ovat puolueiden eduskuntaryhmät, eduskunnan valiokunnat, työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja oikeuslaitos, joiden verkostoaseman keskeisyys on lisääntynyt 1990-luvun alusta lähtien. Kokonaisuudessaan suomalaisten eliittien vuorovaikutusverkoston tiheys on vähentynyt eli se on löyhtynyt 1990-luvun alusta lähtien, ja niiden instituutioiden lukumäärä, joiden kanssa eliitit ovat hyvin tiiviissä vuorovaikutuksessa, on vähentynyt. Toisin sanoen vuorovaikutusverkosto kytkee eliittejä toisiinsa yhä löyhemmin. Niin ikään vuorovaikutusverkoston ytimeen kuuluvien instituutioiden määrä on vähentynyt ja osittain vaihtunut. Tästä yleisestä trendistä on vain harvoja poikkeuksia. Kuitenkin joukkotiedotuseliitin ja vähäisemmässä määrin myös tiede-eliitin kontaktit eri instituutioihin lisääntyivät muita eliittejä enemmän. Tämä korostaa joukkotiedotuksen keskeistä asemaa eliittien vuorovaikutusverkoston napana.

Yhteiskunnallisen vaikutusvallan jakautumista koskevat käsitykset

Eliitteihin kuuluvia pyydettiin arvioimaan kolmena tutkimusvuotena, kuinka paljon tosiasiallista vaikutusvaltaa he arvioivat listatuilla tahoilla olevan yhteiskunnallisiin päätöksiin, jotka vaikuttavat kansalaisten tai kansalaisryhmien elämään. Vastausvaihtohtoina käytettiin kaikille tuttua kouluarvosanaasteikkoa 4-10 (4= ei lainkaan vaikutusvaltaa, 10=hyvin paljon vaikutusvaltaa). Taulukossa 3 eri tahojen saamat vaikutusvalta-arvosanat on muutettu sijajärjestykseksi havainnollisuuden lisäämiseksi.

Yhteiskunnallisen vaikutusvallan jakautumista koskevissa käsityksissä merkittävimmät muutokset koskevat poliittisia instituutioita ja markkinavoimia.

Taulukko 3. Eliittien kuuluvien arviot vuosina 1991-2011 instituutioiden yhteiskunnallisesta vaikutusvallasta (sija-järjestys).

	1991	2001	2011
hallitus	1	1	1
TV, radio	2	2	3
tasavallan presidentti	3	9	15
lehdistö	4	3	4
palkansaajajärjestöt	5	7	10
pankit	6	14	14
suuryritykset	7	4	6
valtion virkamieskunta	8	8	8
poliittiset puolueet	9	12	5
kuntien virkamieskunta	10	10	9
työnantajajärjestöt	11	11	11
eduskunta	12	5	2
maataloustuottajajärjestöt	13	19	17
oikeuslaitos	14	13	12
kuntien luottamushenkilöt	15	15	13
vakuutusyhtiöt	16	18	19
puolustusvoimat	17	16	18
kansalaisjärjestöt ja -liikkeet	18	17	16
yliopistot, korkeakoulut	19	20	20
kulttuurielämän edustajat	20	23	22
kirkko	21	22	23
yksityiset kansalaiset	22	24	24
Euroopan unioni	*	6	7
maakunnat	*	21	21
N	698	560	434

* ei kysytty

Hallituksen eliitit ovat arvioineet vaikutusvaltaisimmaksi instituutioksi 1990-luvun alusta lähtien. Sitä vastoin erityisesti eduskunnan mutta myös poliittisten puolueiden vaikutusvalta on eliittien arvioiden mukana lisääntynyt merkittävästi. Kun 1990-luvun alussa eduskunta arvioitiin 12:ta vaikutusvaltaisimmaksi instituutioksi, kahta vuosikymmentä myöhemmin se nousi jo toiseksi vaikutusvaltaisimmaksi. Yhtä paljon kuin eduskunnan vaikutusvalta on kasvanut, tasavallan presidentin asema heikentynyt, mitä voidaan selittää Suomen EU-jäsenyydellä ja presidentin valtaoikeuksien supistamisella 1980-luvun lopulta lähtien. Vuonna 2000 säädetty uusi perustuslaki vahvisti erityisesti hallituksen mutta myös eduskunnan asemaa Suomen poliittisessa järjestelmässä tasavallan presidentin kustannuksella (esim. Raunio ja Wiberg, 2008). Tasavallan presidentin jälkeen eniten vaikutusvaltaansa eliittien arvioissa menettivät pankit, suuryritykset ja vakuutusyhtiöt. Poliittisten instituutioiden ja markkinavoimien valtasuhteen koettua muutosta ensiksi mainittujen hyväksi voidaan selittää rahoitusmarkkinoiden vapautumisella ja yritysten pankkiriippuvuuden purkau-

tumisella 1980-luvulta lähtien, 1990-luvun kansallisen pankkikriisillä sekä 2000-luvun kansainvälisellä finanssikriisillä ja euroalueen velkakriisillä, joiden yrityksille ja kansataloudelle aiheuttamia ongelmia poliittiset instituutiot ovat joutuneet hoitamaan. Pankit ovat olleet myös kuntalaisten arvioissa se taho, joka on menettänyt eniten tosiasiallista vaikutusvaltaa vuodesta 1992 vuoteen 2011 tullessa kotikunnan asioista päätettäessä (Kunnallisalan kehittämissäätö 2012, 53).

Taulukossa 4 esitetään eri eliittiryhmien eri instituutioille antamien vaikutusvalta-arvosanojen keskiarvojen summat (eliittien välinen etäisyys) vuosina 1991-2011. Poliitiikan ja elinkeinoelämän eliittien asenteellinen etäisyys eliittien keskiarvoista on kasvanut 1990-luvun alusta lähtien. Kun hallinnon, joukkotiedotuksen ja tieteen eliittien asenteellinen etäisyys keskiarvoista väheni vuosina 1991-2001, se kasvoi vuosina 2001-2011. Sitä vastoin järjestö- ja kulttuurieliittien asenteellinen etäisyys kasvoi vuoteen 2001, jolloin se kääntyi laskuun. Huomioon ottaen kaikkien eliittien yhteiskunnallisen vaikutusvallan jakautumista koskevat arviot eliittien välinen asenteellinen etäisyys on kasvanut johdonmukaisesti 1990-luvun alusta lähtien, mikä osaltaan ilmentää suomalaisen eliittirakenteen hajautumista. Instituutioiden vaikutusvaltaa koskevien arvioiden keskihajonnat (1,116; 1,103; 1,148) kertovat myös eliittien yksimielisyyden vähenemisestä, mutta vasta 2000-luvun alun jälkeen.

Taulukko 4. Eliittien yhteiskunnallisen vaikutusvallan jakautumista koskeva asenteellinen etäisyys 1991-2011 keskiarvojen summina.

eliittiryhmä	1991	2001	2011
politiikka	0.099	0.171	0.204
hallinto	0.122	0.063	0.100
elinkeinoelämä	0.102	0.127	0.200
järjestöt	0.102	0.140	0.129
joukkotiedotus	0.171	0.146	0.159
tiede	0.139	0.134	0.157
kulttuuri	0.182	0.189	0.185
eliittiryhmien välinen etäisyys	0.917	0.970	1.134

Yhteiset intressit

Eliitin jäsenten keskuudessa esiintyvää tietoisuutta (*consciousness*) eliittiin kuulumisesta on eliittiteorioissa yleisesti pidetty välttämättömänä edellytyksenä eliitin olemassaololle (esim. Parry 1969, 31-32). Eliittien jäsenten tietoisuutta eliittiin kuulumisesta on kuitenkin haasteellista kartoittaa, varsinkin kyselyyn

Taulukko 5. Osuudet eliitteihin kuuluvista, jotka kokevat paljon tai melko paljon yhteisiä intressejä eri sektoreiden päätöksentekijöiden kanssa (%).

ELIITTIRYHMÄ	SEKTORI							
	Pol.	Hal.	Elink.	Järj.	Joukkot.	Tiede	Kulttuuri	N
politiikka	100	98	76	87	71	49	45	45
hallinto	78	96	70	63	75	54	37	134
elinkeinoelämä	59	54	91	57	43	74	22	46
järjestöt	88	82	67	92	76	45	25	72
joukkotidotus	72	57	70	63	94	46	57	46
tiede	47	55	57	45	39	86	59	51
kulttuuri	50	50	41	61	52	41	89	46

perustuvassa empiirisessä tutkimuksessa. Kysymystä onkin harvoin kartoitettu edes laadullisissa eliittitutkimuksissa (kuitenkin Daloz 2010). Tässä yhteydessä eliittien identifikaatiota voidaan analysoida vain vuoden 2011 osalta, jolloin eliitteihin kuuluville esitettiin kyselyssä strukturoitu kysymys: ”Missä määrin koette yhteisiä intressejä yhteiskunnan eri sektoreiden päätöksentekijöiden kanssa?” Vastausvaihtoehdot olivat ”hyvin paljon”, ”melko paljon”, ”melko vähän”, ”ei lainkaan” ja ”vaikea sanoa” (Taulukko 5).

Yllättävää ei ole, että eliitteihin kuuluvat kokivat eniten yhteisiä intressejä ”oman” yhteiskuntapolitiittisen sektorinsa päätöksentekijöiden kanssa: hyvin tai melko paljon yhteisiä intressejä kokevien osuus vaihteli eliittiryhmittäin 86:sta 100 prosenttiin. Seitsemästä eliitti ryhmästä neljä (politiikan, hallinnon, järjestöjen ja elinkeinoelämän eliitit) kokivat vähiten yhteisiä intressejä kulttuurisektorin päättäjien kanssa. Joukkotiedotuseliitti koki vähiten yhteisiä intressejä tiedesektorin kanssa ja toiseksi vähiten kulttuurisektorin kanssa. Vastaavasti tiede-eliitti samastui vähiten joukkotiedotuksen päättäjiin, mutta toiseksi eniten kulttuuripäättäjiin. Kulttuurieliitti löysi vähiten yhteisiä intressejä elinkeinoelämän ja tieteen päättäjien kanssa.

Kokonaisuutena suomalaiset eliitit, kulttuurieliitit lukuun ottamatta, integroituvat intresseiltään verraten tiiviisti yhteiskunnan eri sektoreiden päättäjiin, minkä voidaan katsoa heijastavan tietoisuutta eliittiin kuulumisesta. Tosin kaikkein heikointa samastuminen on elinkeinoelämän ja kulttuurin välillä: elinkeinoelämän eliitistä 24 prosenttia ei kokenut lainkaan yhteisiä intressejä kulttuurin päättäjien kanssa, kun taas 17 prosenttia kulttuurieliitistä ei löytänyt lainkaan samastumisen aihetta elinkeinoelämän päättäjien kanssa.

Johtopäätökset

Käsillä olevan tutkimuksen tutkimustehtävänä on ollut kartoittaa, missä määrin rekrytoituminen eliitteihin ja eri eliittiryhmien yhtenäisyys ovat muuttuneet Suomessa ajanjaksolla 1991-2011, jota ovat luonnehtineet suuret yhteiskunnalliset muutokset, jopa murrokset. Eliitteihin rekrytoitumisessa ja niiden yhtenäisyydessä analysoitujen muutosten pohjalta voidaan tehdä suomalaista eliittirakennetta ja demokratian toimivuutta koskevia johtopäätöksiä sekä esittää alustavia vertailuja skandinaavisten eliittitutkimusten tulosten kanssa. Tosin pohjoismaisia vertailuja vaikeuttaa se, että näissä maissa eliittitutkimukset on toteutettu eriaikaisesti. Tässä yhteydessä hyödynnetään eliittirakennetytologiaa (Kuvio 1) ja erilaisten eliittirakenteiden ja demokratian yhteensopivuutta koskevaa jäsenystä (Kuvio 2).

Rekrytoitumisen suhteen eliittien avoimuus (Kuvio 1, $E_1 - G_1$) on hieman lisääntynyt 1990-luvun alun jälkeen. Naisten osuus eliiteissä on kaksinkertaistunut vuodesta 1991 vuoteen 2011 tultaessa. Vaikka eliitteihin kuuluvista neljä viidesosaa yhä asuu Etelä-Suomessa, heidän osuutensa on kuitenkin hieman supistunut 1990-luvun alun jälkeen. Eliittien alueellinen liikkuvuus on lisääntynyt 1990-luvun alusta lähtien, sillä nuoruudessaan Etelä-Suomessa asuneiden osuus on supistunut. Eliitteihin kuuluvien isien koulutustaso on noussut useimmissa eliiteissä, mutta supistunut hallinnon, elinkeinoelämän ja kulttuurin eliiteissä, joiden voisi olettaa edustavan korkeinta kulttuurista pääomaa. Kokonaisuudessaan kulttuurinen - tai koulutuksellinen - pääoma vanhempien koulutustason merkityksessä on tasoittunut eliittien keskuudessa 1990-luvun alusta lähtien. Kodin positiivisen koulutusasteen vaikutus eliitteihin rekrytoitumisessa on kuitenkin jopa vahvistunut.

Akateeminen koulutus on lähes välttämätön edellytys, jopa kasvavassa määrin eliittiin rekrytoitumiselle. Eliittien jäsenet ovat itse paljon koko väestöä koulutetumpia, mutta koulutusero ei ole kasvanut, vaan pikemminkin supistunut.

Koska monet 1990-luvun alun jälkeiset yhteiskunnalliset muutokset, varsinkin hyvinvointipalveluiden leikkaukset ovat kohdistuneet syvällisimmin sosiaaliselta asemaltaan heikompiosaisiin ihmisiin, ensimmäiseksi tässä tutkimuksessa testattavaksi hypoteesiksi asetettiin oletus, että alemmassa sosiaalisessa asemassa olevien rekrytoituminen eliitteihin on vähentynyt 1990-luvun alun jälkeen. Toisin sanoen eliittirakenteen avoimuuden oletettiin vähentyneen. Hypoteesi ei kuitenkaan saanut tukea. Vaikka ylimmästä sosiaalisesta kerrostumasta rekrytoituneiden osuus eliiteissä on kasvanut 2000-luvun alusta lähtien, suomalaisten eliittien sosiaalinen koostumus on avautunut alempien sosiaalisten kerrostumisen, maanviljelijöiden ja työntekijöiden jälkeläisten suuntaan 1990-luvun alun jälkeen. Eri eliitit poikkeavat yhä merkittävästi toistaan sosiaaliselta taustaltaan, mutta rekrytointimallit ovat lähentyneet toisiaan.

Sosiaalinen kerrostuma ja syntymäalue asettavat siten yhä vähemmän esteitä, lasikatkoja eliitteihin nousulle, mutta niitä luovat, jopa kasvavassa määrin kodin kulttuurinen pääoma ja mahdollisuus hankkia korkea koulutus. Omiin kykyihin ja ansioihin perustuva meritokraattinen periaate ei ole kuitenkaan kokonaan syrjäyttänyt sosiaalisen taustan merkitystä eliitteihin rekrytoitumisessa, koska koulutus peiytyy niin koko väestössä kuin eliiteissäkin. Ilmeistä on, että koulutustason nousu on edistänyt elinkeinorakenteen muutoksen seurauksena supistuneista alemmista sosiaalisista kerrostumista, maanviljelijä- ja työntekijäperheistä, tapahtuvaa rekrytoitumista eliitteihin heikentäen lasten identifioitumista vanhempiensa sosiaalisiin kerrostumiin ja vahvistan uskoa sosiaalisen nousun mahdollisuuteen.

Tutkimuksen toinen hypoteesi perustui havaintoihin eliittejä koskevien julkisuutta saaneiden skandaalien määrän lisääntymisestä 1980-luvun jälkeen, valtion yrityksiä kohtaan harjoittaman sääntelyn vähentymisestä ja päättäjien sidonnaisuuksien kontrolloinnin lisääntymisestä, joiden oletettiin heikentäneen eliittien välisiä yhteyksiä ja keskinäistä luottamusta. Eliittien yhtenäisyyden heikkenemistä koskeva hypoteesi saakin tukea tehdyistä analyyseistä. Suomalainen eliittirakenne on hajautunut ja sen yhtenäisyyden aste on heikentynyt 1990-luvun alun

jälkeen (Kuvio 1, E_1-E_n). Eliittien vuorovaikutusverkosto on löyhtynyt, sen tiheys on vähentynyt ja niiden instituutioiden määrä, joiden kanssa eliitit ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa, on supistunut. Toisin sanoen vuorovaikutusverkosto kytkee eliittejä toisiinsa yhä löyhemmin. Eliittien yhteiskunnallisen vaikutusvallan jakautumista koskeva asenteellinen etäisyys on kasvanut 1990-luvun alun jälkeen. Tosin suomalaiset eliitit, kulttuurieliittiä lukuun ottamatta, integroituivat yhteisiltä intresseiltään vuonna 2011 verraten tiiviisti yhteiskunnan eri sektoreiden päättäjiin, minkä voidaan katsoa heijastavan tietoisuutta eliittiin kuulumisesta.

Eliittirakennetypologian (Kuvio 1) termein suomalainen eliittirakenne on 1990-luvun alun jälkeen siirtynyt rekrytoitumismalliltaan aikaisempaa avoimempaan suuntaan, samalla kun sen yhtenäisyys on vähentynyt eli eliittien vuorovaikutusverkosto on hajautunut ja niiden välinen asenteellinen etäisyys on kasvanut. Kokonaisuutena suomalainen eliittirakenne on siten siirtynyt eksklusiivisen ja inklusiivisen eliittirakenteen välimaastosta fragmentoituneen eliittirakenteen suuntaan. Tutkimuksen teoreettisessa viitekehityksessä juuri fragmentoituneen eliittirakenteen määriteltiin edustavan demokratian kanssa yhteensopivaa eliittirakennetta (Kuvio 2). Demokratian toimivuuden näkökulmasta tarkasteltuna suomalaisessa eliittirakenteessa tapahtuneet muutokset ovat siten olleet positiivisuuntaisia. Ongelmana on kuitenkin kodin kulttuurisen pääoman ja priyatyvän koulutuksen korostuminen eliitteihin rekrytoitumisen edellytyksenä.

Demokraattisen elitismien perusväittämän mukaan eliittien välinen kilpailu tasapainottaa vallankäyttöä ja estää mitään eliittiryhmää saavuttamasta dominoivaa asemaa. Toisin kuin Ruotsissa (SOU 1990:44) Suomessa ei ole ollut kahta kilpailevaa poliittista blokkia. Suomalainen konsensus perustuu pitkälti juuri dominoivan poliittisen puolueen tai blokin puuttumiseen, ja sen juuret ulottuvat toiseen maailmansodan aikaan, jolloin työnantajien ja työntekijöiden keskusjärjestöt tunnustivat toisensa sopimus-kumppaneiksi. Vuodesta 1983 lähtien Suomen hallituksen ovat olleet enemmistökoalitioita. Kun millään puolueella ei ole ollut hegemonista parlamentaarista kannatusta, kuten sosiaalidemokraateilla Skandinaviassa, meillä hallitukset ovat olleet laajoja enemmistökoalitioita, joissa on pääsääntöisesti ollut mukana sekä oikeisto- että vasemmistopuolueita. Tämä parlamentaarinen traditio on ylläpitänyt Suo-

nessa yhteiskunnallista konsensusta yhdessä puolueiden ideologisen lähentymisen kanssa niiden kaikkien etsiessä vaalikannatusta laajenevasta keskiloukasta.

Ruotsista poiketen Suomessa ei ole ollut taloudellista valtaa ja poliittista valtaa edustavia, heikosti toisiinsa kytkeytyviä blokkeja, jotka ankkuroituisivat elinkeinoelämään ja ammattiyhdistysliikkeeseen. Suomessa myös poliittinen vasemmisto ja keskusta ovat kytkeytyneet taloudelliseen vallankäyttöön valtionyhtiöiden ja osuustoiminnallisten yritysten kautta. Meillä 1960-luvulla luodun korporatiivisen päätöksenteko- ja neuvottelujärjestelmän kautta elinkeinoelämää ja palkansaaajia edustavat järjestöt kytkeytyvät yhä merkittävien yhteiskunnallisten kysymysten poliittisen tason valmisteluun ja jopa päätöksentekoon (ks. esim. Tiihonen 2006, 90). Tosin myös Suomessa perinteinen korporatismi on heikentynyt 2000-luvulla, mutta myöhemminkin kuin Skandinaviassa. Ekonomisti Juhana Vartiainen on kuitenkin arvioinut työskenneltyään vuosikymmenen Ruotsissa, että työmarkkinajärjestöt näyttävät yhä paljon merkittävämpää roolia suomalaisessa päätöksenteossa kuin vastaavat järjestöt Ruotsissa (HS 4.3.2012).

Suomalaisessa eliittirakenteessa viime vuosikymmeninä tapahtuneet muutokset ovat olleet samansuuntaisia kuin jo aiemmin Tanskan ja Norjan eliittirakenteissa havaitut muutokset: eliittien avoimuus on lisääntynyt, mutta niiden yhtenäisyys on vähentynyt. (Munk Christiansen 2001; Gulbrandsen ym. 2002; Ruostetsaari 2007b; Lindvall ja Rothstein 2006; Togeby ym. 2003; Østerud ym. 2004).

Tanskalaisen eliittitutkimuksen johtopäätöksen mukaan 1990-luvun lopussa Tanskassa ei ollut yhtä valtaeliittiä kuten Suomessa 1990-luvun alussa (Ruostetsaari 1992; 1993) eikä myöskään kahta kilpailevaa eliittiä, yhtäältä elinkeinoelämän ja porvarillisten puolueiden ympärille ja toisaalta vasemmistopuolueiden ja ammattiyhdistysliikkeen rakentuvaa, kuten Ruotsissa 1980-luvun lopulla (SOU, 1990:44). Sitä vastoin Tanskassa oli useita enemmän tai vähemmän autonomisia eliittejä, joiden koheesio oli heikko. Tanskassa ei myöskään ollut viitteitä norjalaisen eliittitutkimuksen raportoimasta 1970-luvun lopun Norjassa tapahtuneesta segmentoitumisesta eli sellaisten korporatiivisten foorumien syntymisestä, joissa elinkeinoelämä, järjestöt ja virkamiehet institutionalisoidusti kokoontuvat (NOU 1982:3). Sitä vastoin Tanskan eliittirakenne oli verraten ha-

jautunut: tanskalaiset eliitit olivat yhtenäisempiä ja keskenään samanlaisempia 1960-luvun alussa kuin sitä aiemmin ja sitä myöhemmin 1990-luvulla. (Munk Christiansen ym. 2001, 244).

2000-luvun alussa valmistuneen norjalaisen eliittitutkimuksen mukaan maan eliittirakenne ei perustunut yhden tai kahden eliitin malliin. Eliittirakennetta ei voitu pitää myöskään yhtenäisenä. Riittävä nä ei kuitenkaan pidetty puhumista useiden eliittien mallista ilman lisäämääreitä. Norjassa olikin havaittavissa todisteita niin eliittirakenteen fragmentoitumisesta kuin integraatiostakin: tärkeiden yhteiskunnallisten kysymysten suhteen eliittejä leimasi yhtenäisyyden ja epäyhtenäisyyden yhdistelmä. Kokonaisuutena eliittipluralismin nähtiin luonnehtivan merkittävässä määrin norjalaista eliittirakennetta. (Gulbrandsen ym. 2002, 277–280.)

Huolimatta rekrytoinnin avautumisesta ja heikentyneestä yhtenäisyydestä suomalaisessa eliittirakenteessa tapahtuneet muutokset eivät ole olleet dramaattisia 1990-luvun alun jälkeen. Suomalaiset eliitit kytkeytyvät yhä siinä määrin toisiinsa, että edelleen voidaan puhua suomalaisen valtaeliitin olemassaolosta, joskin varovaisemmin äänenpainoin kuin vielä 1990-luvun alussa (vrt. Ruostetsaari 1992).

Mutta miten voidaan selittää suurten muutosten toteutumatta jäämistä suomalaisessa eliittirakenteessa, vaikka 1990-luvun alun jälkeen Suomessa on tapahtunut merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia, jopa murroksia. Näiden yhteiskunnallisten muutosten olisi voinut olettaa vaikuttaneen merkittävästi myös yhteiskunnan yläkerrokseen. Eliittirakenteen suuren murroksen toteutumatta jäämistä ei kuitenkaan voida selittää käsillä olevan tutkimuksen aineistoilla, vaan tarvitaan lisätutkimuksia. On kuitenkin ilmeistä, että yhteys yhteiskunnallisten muutosten ja eliittirakenteiden muutosten välillä on kompleksinen (Putnam 1976, 166), ja niiden välinen viive on pidempi kuin kaksi vuosikymmentä. Tätä ilmentää esimerkiksi se, että eliittien keski-ikä Suomessa ylittää 50 vuotta, missä iässä yhteiskunnalliset käsitykset ja toimintatavat ovat jo vakiintuneet. Huolimatta siitä, että eliittiasemien säilyttäminen on Suomessa vaikeutunut (Ruostetsaari 2012), edes uusien henkilöiden nouseminen eliitteihin ei välttämättä tuota uuden tyyppisiä eliittien jäseniä ja muuta eliittejä, koska tulokkaat voivat sosiaalistua eliittien vakiintuneisiin toimintatapoihin ja arvomaailmaan (Ks. Ruostetsaari 2003).

Yksi selitys eliittirakenteen verraten suurelle va-

kaudelle voi löytyä suomalaisen yhteiskunnan valtiokeskeisestä perinteestä ja suomalaisten vahvasta uskosta auktoriteetteihin. Suomessa kansalaisyhteiskunta on perinteisesti kytkeytynyt valtiolliseen ja kunnalliseen järjestelmään, joihin kansalaisjärjestöt ovat toiminnallisesti suuntautuneita ja niiden resursseista riippuvaisia (Siisiäinen ja Kankainen 2009, 122). Suomalaiset myös luottavat kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen paljon hallitsemisjärjestelmään ja sen instituutioihin, kuten demokratiaan, hallitukseen, eduskuntaan, jopa puolueisiin. Toisaalta Suomi kuuluu äänestysaktiivisuudeltaan länsimaisista demokratioista alimpaan kolmannekseen, ja meillä vaaliosallistuminen on laskenut monia maita, varsinkin Pohjoismaita jyrkemmin. (Norris 2011.)

Suomalainen asenneilmasto, jossa hallitsemisjärjestelmään kohdistuvaan vahvaan luottamukseen yhdistyy poliittinen passiivisuus, on voinut myötävaikuttaa vallankäyttöjärjestelmän legitimitettiin säilymiseen ja siten toimia puskurina yhteiskunnallisten muutosten ja eliittien välillä vähentäen eliitteihin kohdistuvia muutospainetta. Käsillä olevan aineiston pohjalta voidaan varovaisesti päätellä - taloudellisen eliitin muita eliittiryhmiä heikompi vastausprosentti huomioon ottaen, että eliittiryhmistä vähiten vastustuskykyinen yhteiskunnallisten muutosten suhteen, joista useimmat ovat liittyneet talouteen, on ollut taloudellinen eliitti, joka on merkittävästi avautunut alemmille sosiaalisille kerroksille samalla kun taloudellisten instituutioiden asema eliittien vuorovaikutusverkostossa ja valtarenkenteessa on – eliittien arvioiden mukaan – heikentynyt poliittisten instituutioiden kustannuksella. Pohdinnanarvoinen kysymys on, mistä taloudellista eliittiä koskevat muutokset kertovat: ovatko poliittiset päättäjät ottaneet ”niskalenkin” markkinavoimista vai onko taloudellinen eliitti ottanut markkina- ja kilpailuretoriikan leimaamasta yhteiskunnallisesta ilmapiiristä voimaantuneena etäisyyttä eliittikonsensusksesta?

LÄHTEET

- Bacharach, Peter. 1967. *The theory of democratic elitism: a critique*. Boston: Little, Brown.
- Bang, Paul Henrik ja Bech Dyrberg, Torben. 2001. *Demo-elitism and ordinary politics*. A paper prepared for conference "Connecting people through governance - a new mode of governmentality and involvement". Nordic Governance Summit at COS. Copenhagen 11-12.10.2001.
- Borg, Sami (toim.). 2012. *Muutosvaalit*. Selvityksiä ja ohjeita 16. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Bourdieu, Pierre. 1996. *The state nobility: elite schools in the field of power*. Cambridge: Polity Press.
- Daloz, Jean-Pascal. 2010. *The sociology of elite distinction: from theoretical to comparative perspectives*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Domhoff, G. William. 1990. *The power elite and the state: how policy is made in America?* New York: Aldine De Gruyter.
- Engelstad, Fredrik. 2010. Democratic elitism – conflict and consensus. Teoksessa Heinrich Best ja John Higley (eds.), *Democratic elitism: new theoretical and comparative perspectives*. Leiden and Boston: Brill, 61-77.
- Etzioni-Halevy, Eva. 1993. *The elite connection: problems and potential of western democracy*. Cambridge: Polity Press.
- García de León, Antonia, María, Alonso Sánchez, María José ja Rodríguez Navarro, Helena. 2000. The elites' cultural capital. Teoksessa Mino Vianello ja Gwen Moore (eds.), *Gendering elites: economic and political leadership in 27 industrialised societies*. Lontoo: Macmillan, 35-49.
- Gulbrandsen, Trygve, Engelstad, Fredrik, Beldo Klausen, T., Teigen, Mari ja Østerud, Øyvind. 2002. *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendahl Norsk Forlag.
- Heiskala, Risto. 2006a. Kansainvälisen toiminnan muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Risto Heiskala ja Eeva. Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 14-42.
- Heiskala, Risto. 2006b. Sosiaaliset innovaatiot ja hegemonisen mallin muutokset: kuinka tulkita Suomen 1990-luvun murrosta? Teoksessa Risto Heiskala ja Eeva Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 202-17.
- Higley, John. 2007. Democracy and elites. Teoksessa Fredrik Engelstad ja Trygve Gulbrandsen (eds.), *Comparative studies of social and political elites*. Amsterdam: Elsevier, 249-63.
- Higley, John ja Moore, Gwen. 1981. Elite integration in the United States and Australia. *American Political Science Review* 75:3, 581-97.
- Higley, John ja Moore, Gwen. 2001. Political elite studies at the year 2000: introduction. *International Review of Sociology* 11: 2, 175-180.
- Hoffman-Lange, Ursula. 1987. Surveying national elites in the Federal Republic of Germany. Teoksessa George Moyser ja Margaret Wagstaffe (eds.), *Research methods for elite studies*. Lontoo: Allen and Unwin, 27-47.
- Härkönen, Juho. 2010. Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa Jani Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 51-66.
- Kantola, Anu. 2011a. Tyhjää vai täyttä julkista elämää? Teoksessa Anu Kantola (toim.), *Hetken hallitsijat*. Helsinki: Gaudeamus, 164-179.
- Kantola, Anu. 2011b. Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt. Teoksessa Anu Kantola (toim.), *Hetken hallitsijat*. Helsinki: Gaudeamus, 17-41.
- Kantola, Anu ja Vesa, Juho. 2011. Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa. Teoksessa Anu Kantola (toim.), *Hetken hallitsijat*. Helsinki: Gaudeamus, 42-64.
- Kantola Anu, Vesa, Juho ja Hakala, Salli. 2011. Notkean myrskyn silmässä: vaalirahaskandaali. Teoksessa Anu Kantola (toim.), *Hetken hallitsijat*. Helsinki: Gaudeamus, 65-88.
- Karttunen, Marko. 2009. *Evidence of partisan emphasis on EMU during 1994-199: comparing Finnish parties*. Acta Politica 38. Department of Political Science. Helsinki: University of Hel-

- sinki.
- Keskuskauppakamari. 2011. *Miehet johtavat pörssiyhtiöiden liiketoimintoja – naiset päätyvät tukitoimintoihin*. Helsinki.
- Kiander, Jaakko. 2001. *Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Julkaisuja 27:5. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Knoke, David. 1990. *Political networks: the structural perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Kunnallisanalysin kehittämisiä. 2012. *Kansalaismielipide ja kunnat. Ilmapuntari 2011-2012*. Helsinki.
- Lindvall, Johannes ja Rothstein, Bo. 2006. Sweden: the fall of the strong state. *Scandinavian Political Studies* 29:1, 47-63.
- Meisel, James. 1958. *The myth of the ruling class: Gaetano Mosca and the "elite"*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Mills, C. Wright. 1956. *The power elite*. New York: Oxford University Press.
- Munk Christiansen, Per, Birgit Møller ja Lise Togeby. 2001. *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Norris, Pippa. 2011. *Democratic deficit: critical citizens revisited*. New York: Cambridge University Press.
- NOU 1982:3. 1982. *Maktutredningen: Norges offentlige utredninger*. Oslo/Bergen/Tromsø: Universitetsforlaget.
- Pakulski, Jan ja Körösenyi, András. 2012. *Toward leader democracy*. Lontoo: Anthem Press.
- Parry, Geraint. 1969. *Political elites*. Lontoo: Allen and Unwin.
- Petersson, Olof. 1989. *Maktens nätverk. En undersökning av regeringskansliets kontakter*. Helsingborg: Carlssons.
- Pohjola, Matti. 2010. Taantuma ei ollut ennätyksellisen syvä, *Helsingin Sanomat* 1.12.2010.
- Putnam, Robert D. 1976. *The comparative study of elites*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Railo, Erikka. 2011. Tunteista politiikkaa. Teoksessa Erikka Railo ja Vesa Vares (toim.), *Oikeistopopulismin monet kasvot*. Helsinki: Centre for European Studies and the Suomen Toivo Think Tank, 59-87.
- Raunio, Tapio ja Wiberg, Matti. 2008. The Eduskunta and the parliamentarisation of Finnish politics: formally stronger, politically still weak? *West European Politics* 31:3, pp. 581-99.
- Ruostetsaari, Ilkka. 1992. *Vallan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruostetsaari, Ilkka. 1993. The anatomy of the Finnish power elite, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 16, No. 4, 305-227.
- Ruostetsaari, Ilkka. 2003. *Valta muutoksessa*. Helsinki: WSOY.
- Ruostetsaari, Ilkka. 2006. Social upheaval and transformation of elite structures: the case of Finland. *Political Studies*, Vol.54, 23-42.
- Ruostetsaari, Ilkka. 2007a. Elites and democracy: are they compatible? Teoksessa Engelstad, Fredrik ja Gulbrandsen, Trygve (eds.), *Comparative studies of social and political elites*. Amsterdam: Elsevier, 265-274.
- Ruostetsaari, Ilkka. 2007b. Nordic elites in comparative perspective. *Comparative Sociology* 6, 158-189.
- Ruostetsaari, Ilkka. 2012. Changing circulation in the Finnish elites in the context of major societal changes 1991-2011. *Käsikirjoitus*. Tampereen yliopisto.
- Ruostetsaari, Ilkka ja Holtinen, Jari. 2004. Kunnallisten luottamushenkilöiden rooli ja professionalisoituminen. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 4, 277-291.
- Scott, John. 1991. *Who rules Britain?* Cambridge: Polity Press.
- Siisiäinen, Martti ja Kankainen, Tomi. 2009. Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa *Suomalaiset osallistujina*. Oikeusministeriön julkaisuja 5. Helsinki: Oikeusministeriö, 91-138.
- SOU, 1990:44. 1990. *Demokrati och makt i Sverige*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- SVT. 2001. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.
- SVT. 2011. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tarkiainen, Lasse, Martikainen, Pekka, Laaksonen, Mikko ja Valkonen, Tapani. 2011. Disparity in life expectancy between income quintiles, 1988-2007. *Suomen Lääkärilehti* 48, 3651-57a.
- Tiihonen, Seppo. 2006. Poliittisen hallinnan ja hallintopoliitiikan muutoksia 1980- ja 1990-luvulla. Teoksessa Risto Heiskala ja Eeva Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 82-104.
- Togeby, Lise, Gould Andersen, Jørgen, Munk Christiansen, Peter, Beck Jørgensen, Torben ja Allgård, Signild. 2003. *Power and democracy in Denmark: conclusions*. Aarhus: University of Aarhus.
- Uimonen, Risto. 2009. *Median mahti*. Helsinki: WSOY.
- Wiberg, Matti (toim.). 2011. *Populismi: kriittinen arvio*. Helsinki: Edita.
- Østerud, Øyvind, Engelstad, Fredrik ja Selle, Per. 2004. *Makten og demokratiet*. Trondheim: Gyldendal Akademisk.
- Helsingin Sanomat (HS), 2.11.2010, 4.12.2010, 31.12.2011, 4.3.2012.

VIITTEET

- 1 Kysymyksessä on summamuuttuja, joka ottaa huomioon sekä vuorovaikutuksen määrän että sen voimakkuuden eli intensiteetin. Intensiteetin laskemista varten vuorovaikutuksen määrälle eli sille, miten usein kontakteja esiintyy, on annettu kertoimet. "Vähintään kerran, pari kuukaudessa" esiintyvälle vuorovaikutukselle on annettu kerroin 100 ja "muutaman kerran vuodessa" esiintyvälle 50". Mikäli vuorovaikutusta on "harvemmin tai lainkaan", kertoimena on 0. Siten usein toistuvien, kuukausittain esiintyvien kontaktien painoarvo vuorovaikutuksen intensiteetissä on kaksinkertainen verrattuna muutaman kerran vuodessa eli suhteellisen harvoin esiintyviin kontakteihin. Viimeinen vastausvaihtoehto merkitsee niin epäsäännöllistä tai harvoin tapahtuvaa vuorovaikutusta, että sillä ei ole lainkaan painoarvoa intensiteetissä. Valtaeliitin jäsenten ja organisaation/instituution A välisen vuorovaikutuksen intensiteetti saadaan kertomalla sadalla niiden prosenttiosuus, joilla on ollut vähintään kerran, pari kuukaudessa kontakti A:han ja lisäämällä siihen 50:llä kerrottuna niiden prosenttiosuus, joilla kontakti A:han on ollut muutaman kerran kuukaudessa sekä jakamalla tämä summa kontaktien kokonaismäärällä eli niiden yhteenlasketulla prosenttiosuudella, joilla kontakti A:han on ollut vähintään kerran, pari kuukaudessa tai muutaman kerran vuodessa. Intensiteetin maksimiarvo on 100, mikä saadaan siinä tapauksessa, että kaikki valtaeliitin jäsenet ovat vuorovaikutuksessa A:n kanssa vähintään kerran, pari kuukaudessa. Vuorovaikutuksen tiheyttä kuvaava indeksi saadaan kertomalla kontaktien kokonaismäärä intensiteetillä jaettuna sadalla. Siten myös tiheysindeksin maksimiarvo on 100: mitä suurempi se on, sitä tiiviimpää on eliittien jäsenten vuorovaikutus on instituution A:n kanssa. (vrt. Petersson 1989, 36-37.) Esimerkiksi valtaeliitin jäsenen ja joukkotiedotusvälineen välisen vuorovaikutuksen intensiteetti vuonna 1991 saadaan yhtälöstä $(63 \times 100 + 24 \times 50): 87 = 86$. Tiheydeksi tällöin tulee $(87 \times 86) : 100 = 75$.